

**خلاصه اجرایی: نقش افغان‌های مقیم خارج (دیاسپورا) در
بسیج حمایت‌ها برای اقدامات اضطراری و بازسازی –
بینش‌ها از پاسخ به زلزلهٔ هرا**

معرفی

این مطالعه که توسط سامول هال (Samuel Hall) انجام و از سوی ابتکار اقدام و هماهنگی اضطراری دیاسپورا (Diaspora Emergency Action & Coordination) تمویل شده است، به بررسی نقش دیاسپورای افغان در پاسخ و رسیدگی به بحران ها در داخل افغانستان، با تمرکز بر زلزله سال ۲۰۲۳ هرات می‌پردازد. هدف این تحقیق تحلیل مشارکت های گوناگون دیاسپورای افغان، شناسایی میکانیزم های عملیاتی که آنها اعمال میکنند، درک انگیزه هایشان و برجسته سازی چالش ها و فرصت های موجود برای بهبود مشارکت آنان در فعالیت های بشری است. در شرایطی که تمویل بین المللی کاهش یافته، تأثیرات تغییرات اقلیمی در حال افزایش است و عودت اجباری قابل توجه افغان ها از کشورهای همسایه، درک و استفاده مؤثر از منابع دیاسپورا بیش از هر زمان دیگری اهمیت یافته است.

Figure 1: Maps of the three focus districts of the research

دیاسپورای افغان یکی از بزرگترین دیاسپوراها در جهان به شمار می‌رود، و برآوردها نشان میدهد که تا اواسط سال ۲۰۲۴ بیش از ۷.۵ میلیون افغان در خارج از کشور زندگی می‌کردند. "دیاسپورای دور افغان"، که عمدتاً در کشورهای غربی مقیم اند، در حمایت از تلاش های کمک رسانی در هرات منحصراً یک نیروی کلیدی ظاهر شد و با استفاده از پیوندهای فرامرزی خود، منابع را بسیج کرده و بصورت مستقیم به پاسخ دهندگان محلی انتقال داد. این مطالعه با سه هدف طراحی شد تا درک جامعی از مشارکت دیاسپورا ارائه دهد:

1. تشخیص بازیگران دیاسپورا و مدل های تمویل
2. تحلیل عوامل و موانع
3. ارزیابی تأثیر و هماهنگی

در این تحقیق بیش از ۶۰ تن از اشتراک کنندگان - اعضای دیاسپورا، بازیگران محلی، و نوآوران - شرکت کردند تا طیف گسترده ای از دیدگاه های محلی و دیاسپورا را منعکس کند.

۱. تشخیص بازیگران دیاسپورا و مدل های تمویل مالی

دیاسپورای افغان از استراتژی های متنوع برای جمع آوری کمک های مالی و انتقال آن به افغانستان استفاده می‌کند. این روش ها فراتر از ارسال حواله های شخصی است و شامل کمک های فردی و نیز نهادهای رسمی دارای شبکه های فعال محلی و تخصص در عرصه های خاص کمک ها می باشد. بازیگران دیاسپورا ظرفیت فعالیت فرامرزی را در شرایط بحرانی و وضعیت های اضطراری نشان داده اند. در جریان پاسخ به زلزله هرات در سال ۲۰۲۳، سازمان های دیاسپورا در حدود ۳.۴ میلیون دالر امریکایی کمک کردند. از این مبلغ، ۲.۸ میلیون دالر

آن در هفت روز نخست از طریق جمع‌آوری جمعی (Crowdfunding) برای پاسخ به نیازهای فوری و خلأهای شناسایی شده در سطوح محلی فراهم شده است.

آنان روابط مستقیم و اغلب عمیقاً شخصی با جوامع متأثر دارند، که بسیج سریع و مؤثر منابع را تسهیل می‌کند. میکانیزم‌های حمایتی آنان متنوع بوده و شامل موارد ذیل می‌باشد:

- همکاری فراملی: شبکه‌هایی که چندین کشور را دربر می‌گیرند.
- پلتفرم‌های دیجیتال: استفاده از تکنالوژی برای ارتباط و جمع‌آوری کمک‌ها.
- انجمن‌های زادگاهی: گروه‌های مشخص اجتماعی که بر حمایت از مناطق اصلی خود تمرکز دارند.
- شبکه‌های مذهبی: استفاده از کانال‌های دینی برای رساندن کمک‌ها و جلب کمک‌ها در مراسم و گردهمایی‌های مذهبی.
- کانال‌های حواله: شامل سیستم‌های رسی و غیررسی انتقال پول.
- این مطالعه تأکید می‌کند که بسیاری از اعضای دیاسپورا به صورت فردی یا در گروه‌های کوچک بر اساس نیازهای فوری عمل می‌کنند. در حالی که تمایل قوی برای اقدام جمعی دارند، اکثراً با مشکلات مقرراتی در انتقال مصوّن و مؤثر پول به صورت گروهی روبه‌رو می‌شوند. آنان برای رساندن منابع به جوامع محلی، بر هر دو جریان‌های مالی رسی و غیررسی تکیه دارند. روش‌ها و الگوهای کلیدی شناسایی شده شامل موارد ذیل است:
- کانال‌های سنتی و غیررسی – سیستم حواله: این سیستم قدیمی مبتنی بر اعتماد، هنوز هم اساس انتقال مالی برای بسیاری از افغان‌ها است. این به دلیل بودن در دسترس‌ترین کانال، ارزان‌ترین و سریع‌ترین روش، مخصوصاً با در نظر گرفتن باریکی زیربنای مالی افغانستان و بی‌اعتمادی عمیق مردم به بانک‌های رسی، یک کانال اصلی تمویل محسوب می‌شود. معاملات حواله‌ای که بر اساس ارسال شخصی پول از طریق صرافان غیررسی یا انتقال مستقیم صورت می‌گیرد، بر یک سیستم اعتماد بالا متکی بوده و می‌تواند از تأخیرها و هزینه‌های بوروکراتیک نظام بانکی رسی جلوگیری کند.
- پلتفرم‌های دیجیتال و جمع‌آوری آنلاین کمک‌ها: پلتفرم‌های آنلاین در عرصه قابلیت‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی تحولاتی زیادی را به وجود آورده است. وبسایت‌هایی مانند GoFundMe و پلتفرم‌های مشابه، ابزارهای معمول برای نهادهای غیردولتی و اعضای دیاسپورا شده‌اند و مجموعاً مبالغ قابل‌توجهی برای اهداف مختلف جمع‌آوری کرده‌اند. پلتفرم‌هایی چون Aseel به گونه‌ی راهبردی تمرکز خود را بر تسهیل کمک‌های مستقیم بشری گذاشته‌اند تا روند رساندن کمک‌ها به افراد نیازمند را ساده‌تر سازند.
- کمک‌های بشری اسلامی: کمک‌های خیریه‌ای معمولاً ریشه عمیقی در ارشادات اسلامی دارند. مفاهیمی مانند زکات (صدقه فرض) و صدقات (اعانه‌های داوطلبانه) به‌ویژه در مواقع مذهبی مانند رمضان برای کمک به قربانیان حوادث و اهداف انسانی مورد استفاده گسترده قرار می‌گیرند.
- کمک‌دهی به‌وسیله دیاسپورا (Diaspora-led Grant Making): یک پدیده تازه‌تر، ظهور سازمان‌های تخصصی دیاسپورایی است که به ایجاد کانال‌های شفاف و مصوّن برای اهدای کمک‌ها به افغانستان اختصاص یافته‌اند. این نهادها اکثراً به‌عنوان نهادهای توزیع‌کننده کمک عمل کرده، وجوه را با دقت مدیریت و شفافیت مالی را تضمین می‌کنند.

- سازمان‌های تخصصی دیاسپورا: این نهادها دارای تمرکز موضوعی خاص بوده و با شرکای محلی هماهنگی نزدیک دارند و در برابر دونه‌ها از طریق گزارش‌دهی رسمی پاسخ‌گو می‌باشند. نمونه‌هایی از آن عبارتند از ArtLords، که به‌عنوان یک پل فرهنگی عمل میکند؛ Uplift Afghanistan، که در انتقال وجوه تخصص دارد؛ و Ansar Relief، که بر آموزش، کلینیک‌های سیار و برنامه‌های حمایت خانواده تمرکز دارد.
- شبکه‌های رضاکاران دیاسپورا: فراتر از نهادهای رسمی، افراد زیادی به‌صورت غیررسمی در اقدامات بشری اشتراک می‌ورزند. این رضاکاران نقش مهمی در جمع‌آوری کمک‌ها، ارسال کمک‌های جمع‌آوری‌شده به دوستهای شان و بالا بردن آگاهی عمومی در مورد بحران‌های جاری ایفا می‌کنند.

جدول ۱. خلاصه کانالهای تمویل بررسی‌شده در گزارش کامل

نوع کانال	توضیح	فواید	نواقص
سیستم حواله	شبکه غیررسمی و مبتنی بر اعتماد میان صرافان (حواله‌داران)	کاربر-دوستانه، ارزان، سریع، و حیاتی در مناطقی که بانک‌های رسمی محدود اند	مبهم، دشوار برای پیگیری، نگرانی در مورد تمویل فعالیت‌های غیرقانونی، و چالش‌های نظارتی
شرکتهای رسمی انتقال پول	خدماتی مانند مانی گرام و ویسترن یونین	رسمی و عموماً از دید ارسال‌کنندگان مصون تر محسوب می‌شود	نیاز به اسناد هویتی معتبر برای دریافت‌کنندگان، دسترسی محدود، و اعتماد پایین مردم به نظام بانکی
راه‌حل‌های جایگزین	سیستم رسمی می‌تواند از طریق سایر نهادها مورد استفاده قرار گیرد.	سازمان‌های جامعه مدنی محلی و تجارت‌های محلی میکانیزمهای تمویل را ارائه می‌کنند	کنترل مستقیم کمتر و به سیستم‌های گزارش‌دهی و نظارتی قوی‌تر نیاز دارد
بلاک چین – کانال راه آینده‌نگر	سیستم موبایلی برای حواله‌های داخلی، کمک‌های بشری، و پرداخت بل‌های خدماتی	تکنالوژی قابل دسترسی در افغانستان که بیش از 600,000 بکسک پول برای موارد اضطراری و حمایت دارد	حساب‌پی (HesabPay) به دلیل نداشتن جواز بین‌المللی از سوی د افغانستان بانک برای انتقالات بین‌المللی استفاده نمی‌شود
ارز دیجیتال	جمع‌آوری کمک‌های آنلاین از طریق ارز دیجیتال	کاربران اولیه (مانند CTI) الگویی برای توسعه بیشتر این مودل را فراهم کرده‌اند.	نبود دسترسی آسان برای تبدیل ارز دیجیتال به دالر امریکایی یا افغانی

میکانیزم‌های تمویل برای مراحل مختلف نیازهای بشری

یافته‌ها نشان می‌دهد که میکانیزم‌های تمویل در هر سه مرحله پاسخ به بحران تقریباً مشابه باقی می‌مانند: کمک رسانی فوری، بهبودی، و بازسازی. سازمان‌های دیاسپورا کمک‌های مالی را به شرکای محلی یا شبکه‌های مورد اعتماد برای رسیده گی به هر سه مرحله تسهیل می‌کنند، اما تمرکز بیشتر بر مرحله کمک رسانی فوری است:

- **مرحله کمک رسانی فوری:** در زمینه زلزله هرات، کمک‌های اضطراری شامل فراهم‌سازی خیمه، آب، بسته‌های کامل حفظ‌الصحه، کمک‌های غذایی ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر (زنان، اطفال، و زنان باردار)، و لوازم ضروری مانند شیرخشک و کمپل برای اطفال بود. تلاش‌های مشابه در اوج بحران بازگشت مهاجران نیز صورت گرفت، زمانی که دولت ایران در جولای ۲۰۲۵ روند اخراج مهاجرین افغان را ادامه داد.
- **مرحله بهبودی:** زمانی که جوامع از مرحله اضطراری به مرحله بهبودی رفتند، اعضای دیاسپورا از سازمان‌های جامعه مدنی از طریق کمک‌های مالی حمایت نمودند. این وجوه به صورت استراتژیک در قالب کمک‌های نقدی مستقیم و تأمین سرپناه موقت انتقال گرفت که برای تداوم زندگی جوامع آسیب‌دیده برای ماه‌ها مهم بود. در بحران عودت کنندگان، این حمایت‌ها شامل تمویل هزینه انتقال آنان به ولایات دیگر بود.
- **مرحله بازسازی:** حمایت دیاسپورا در این مرحله شامل بازسازی زیربنای حیاتی مانند خانه‌ها، سیستم‌های آبرسانی و مکاتب بود. تعداد کمتری از نهادها در این پروژه‌ها درگیر شدند، آنها به منابع بیشتر و حضور محلی طولانی مدت نیاز دارند. در بحران عودت کنندگان نیز در مقیاس بسیار کوچک‌تر، اعضای دیاسپورا از کمک‌های خیریه‌ای که عودت کنندگان را با فرصت‌های معیشتی وصل می‌کردند، حمایت کردند.

II. انگیزه‌ها، چالش‌ها و فرصت‌ها

انگیزه‌ها

کمک‌های مالی دیاسپورای افغان در مواقع اضطراری، مانند زلزله هرات، ناشی از انگیزه‌هایی چون وطن دوستی، همدردی، ارزش‌های فرهنگی و مذهبی و احساس وظیفه اخلاقی می‌باشد. "روحیه افغانی بخشش اجتماعی" به صورت عمیقی در فرهنگ افغان‌ها ریشه دارد؛ بسیاری از آنها احساس مسئولیت نسبت به افغانستان دارند و باور دارند که در میان بحران‌های رقابتی جهانی، نباید وضعیت افغانستان فراموش شود. نسل جوان‌تر و مسلط بر تکنالوژی نیز دوباره به

فعالیت‌های بشری و مدنی مرتبط با کشور اصلی خود روی آورده‌اند. مقامات دولتی سرپرست نیز نقش دیاسپورا را در ثبات اقتصادی افغانی به رسمیت می‌شناسند.

چالش‌ها

با وجود انگیزه‌های قوی، چالش‌هایی در انتقال مصون کمک‌ها به دلیل موانع در سیستم مالی نیز وجود دارد.

چالش‌های کلیدی شامل موارد ذیل است:

- نبود زیربنای مالی مستحکم: وضعیت بعد از جنگ، خدمات رسمی محدود و پالیسی پولی ناپایدار.
- بی‌اعتمادی به بانک‌های رسمی: اعتماد عمومی پایین از نظر تاریخی که با رویدادهایی مانند سقوط کابل بانک در سال ۲۰۱۰ تشدید شده است.
- کانالهای غیررسمی مبهم: غیرشفاف بودن سیستم حواله باعث نگرانی از فعالیت‌های غیرقانونی می‌شود و تنظیم آن را دشوار می‌سازد.
- فساد و حکومتداری ضعیف: مانع سرمایه‌گذاری شده و فساد محلی می‌تواند پروژه‌های دیاسپورا را متاثر سازد.
- موانع سلسله مراتب اداری و بیوروکراتیک: پروژه‌های دیاسپورایی را دشوار می‌سازد
- کمبود امنیت و زیربنای نامنی جاری و زیربنای ابتدایی محدود مانع رساندن کمک‌ها و سرمایه‌گذاری می‌شود.

فرصت‌ها

این چالش‌ها در عین حال فرصت‌هایی را نیز ایجاد می‌کنند. ظرافت و روابط مستقیم بازیگران دیاسپورا، انتقال سریع‌تر و انعطاف‌پذیرتر کمک‌ها را با حداقل هزینه اداری ممکن می‌سازد و آنان بر خلاف سازمان‌های بزرگ و بیشتر بیوروکراتیک، می‌توانند به صورت مستقیم به جمعیت‌های آسیب‌پذیر برسند.

برای پیشگیری چالش‌های ذاتی در هر دو روش رسمی و غیررسمی انتقال کمک‌ها، بازیگران دیاسپورا تاکتیک‌های خلاق را به وجود آورده‌اند. این شامل موارد ذیل می‌باشد:

- بازکردن حساب‌های بانکی در کشورهای ثالث برای تسهیل انتقال بین‌المللی آسانتر وجوه مالی.
- تقسیم مبالغ بزرگ به انتقال‌های کوچک‌تر و قابل‌مدیریت‌تر به منظور جلوگیری از جلب توجه یا غلبه بر محدودیت‌های انتقال.
- قرض دادن پول به نهادها یا اشخاص مورد اعتماد دیگر (تجارتها، افراد) که بتوانند از جانب آنان در داخل افغانستان کمک‌ها را وقف کنند.

مدل‌های خلاق تمویل مالی، مانند جمع‌آوری آنلاین کمک‌ها (Crowdfunding)، ارز دیجیتال (Cryptocurrency) و زیربنای بلاک‌چین،

ظرفیت آن را دارند تا چالش‌های موجود در انتقال پول را کاهش دهند.

III. شیوه‌های مشارکت و درس‌های تکاملی آموخته‌شده

شرکت‌ها میان بازیگران دیاسپورا و نهادهای محلی عمدتاً غیررسمی است، و حمایت دیاسپورا اکثراً به صورت کمک‌های مالی می‌باشد. سازمان‌های جامعه مدنی محلی (CSOs) همواره از این تلاش‌های داخلی و پشتیبانی‌شده توسط دیاسپورا تمجید کرده‌اند، و سرعت و انعطاف‌پذیری چشمگیری در کمک‌های مردمی را بیان می‌کنند. این عملکرد زیاده‌تر اوقات در مقابل کندی بیوروکراسی نهادهای ملی یا بین‌المللی بزرگ‌تر قرار می‌گیرد. ابتکارات محلی نشان می‌دهند که توانایی ارائه کمک فوری بدون تأخیرهای معمول نهادهای بشری را دارند. نکته قابل‌توجه این مطالعه، نقش برجسته زنان در مراحل نخستین پاسخ به بحران‌ها است - چي در درون ساختارهای سازمانی و چه به عنوان بازیگران مستقل - حتی در میان محدودیت‌های اجتماعی گسترده. در عین حال، شرکت‌های سطح بالاتر نیز وجود دارند، که از این جمله می‌توان به ابتکارات سازمان‌هایی چون ابتکار اقدام و هماهنگی اضطراری دیاسپورا (DEMARC) و سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM) اشاره کرد. این ابتکارات قابلیت تکرار و گسترش دارند و می‌توانند از طریق گفت‌وگوی مستمر و برنامه‌ریزی مالی، زمینه‌های مستحکم‌تری برای همکاری را ایجاد کنند.

نتیجه‌گیری

نکته اصلی این تحقیق این است که هرچند بازیگران دیاسپورا ظریف، مورد اعتماد شدید جوامع محلی و دارای عملکرد مؤثر هستند، اما محدودیت‌های ذاتی مالی و عملیاتی آنان مانع از مشارکت مستقیم‌شان در پاسخ‌گویی به بحران‌های سطح بزرگ می‌شود. سازمان‌های جامعه مدنی محلی که در صحنه حضور فزینی دارند، رهبری ارائه کمک‌های تمویل‌شده از سوی دیاسپورا را بر عهده دارند. شرکت میان بازیگران محلی و دیاسپورا کلید بهره‌برداری از نقاط قوت هر دو طرف است: منابع و توانایی مالی دیاسپورا از یک طرف، و نزدیکی و شناخت محلی از طرف دیگر. برای به حداکثر رساندن تأثیر جمعی کمک‌های دیاسپورا، برنامه‌ریزی ساختاریافته‌تر، هماهنگی بهتر و چارچوب‌های همکاری مشترک ضروری‌اند. در حالی که افغانستان همچنان با بحران‌های جاری و بالقوه روبه‌رو است، این تحقیق بر نیاز به ادغام عمیق‌تر تلاش‌های دیاسپورایی و محلی در ساختارهای گسترده‌تر هماهنگی بشری تأکید دارد.

پیشنهادهای

برای بازیگران محلی

- ایجاد چارچوب‌های رسمی مشارکت با سازمان‌های دیاسپورا برای تضمین تداوم، شفافیت و ساختارهای قابل‌تکرار از طریق ابتکارات مشترک.
- استانداردسازی طرز العمل‌های نظارت، ارزیابی، حساب‌دهی و یادگیری (MEAL) به منظور تقویت حساب‌دهی داخلی و ایجاد اعتماد میان فضاها محلی، دیاسپورایی و بشری.
- رعایت شیوه‌های گزارشی اخلاقی و حساس هنگام ثبت محتوا برای توزیع آنلاین، به‌خصوص در شرایط اضطراری.

هنگام تدوین پیام‌های عمومی برای بسیج همبستگی و منابع، اطمینان حاصل کنید که آنها:

- برجسته سازی عاملیت، نه فقط آسیب‌پذیری: تاکید بر آنچه جوامع در حال حاضر انجام می‌دهند (مثلاً بازسازی، سازماندهی، رهبری ابتکارات) و اینکه چگونه حمایت می‌تواند این تلاش‌ها را تقویت کند.
- حفظ کرامت: خودداری از تصاویر گرافیکی یا حساس. در صورت نیاز از تصاویر محرم یا سمبولیک استفاده کنید.
- کسب رضایت: همیشه قبل از به اشتراک گذاشتن تصویر، شهادت یا تجربه کسی، بالخصوص در زمینه‌های حساس یا آسیب‌زا، اجازه بگیرید. از به اشتراک گذاشتن عکس‌های کودکان بدون رضایت صریح سرپرست آنها خودداری کنید.
- تعادل بین فوریت و احترام: جدیت وضعیت را بدون توسل به تاکتیک‌های شوک‌آور که ممکن است افراد آسیب‌دیده را دوباره دچار آسیب کند، منتقل کنید.
- مسیرهای روشنی را برای حمایت ارائه دهید: داستان‌سرایی محترمانه را با شواهد میدانی و گام‌های آینده‌نگر، عملی و قابل اجرا برای نحوه کمک مخاطبان (کمک‌های مالی، حمایت، به اشتراک گذاشتن منابع مورد اعتماد) همراه کنید.

برای بازیگران دیاسپورا

- ایجاد صندوق مشترک برای جمع‌آوری منابع مالی و ایجاد یک صندوق مشترک دیاسپورا تا زمینه حمایت اضطراری و درازمدت از جوامع افغان فراهم شود
- هماهنگی و همکاری میان بازیگران دیاسپورا و بازیگران محلی افزایش یابد تا منابع، دانش، و مهارت‌ها به اشتراک گذاشته شود و همچنان برای درخواست مشترک تمویل از نهادهای کمک‌کننده، تا پاسخ‌های اضطراری سریع‌تر و هماهنگ‌تر فراهم گردد.
- جستجوی بخش خصوصی برای مشارکت با شرکت‌ها و شرکای مسئولیت اجتماعی (CSR) جهت ایجاد جریان‌های بدیل و پایدار تمویل مالی با توجه به کاهش کمک‌های مالی دونه‌ها.

برای نهادهای بشری بین‌المللی

- ارائه ظرفیت‌سازی برای سازمان‌های دیاسپورا تا از طریق آموزش‌های هدفمند در زمینه‌های مدیریت بودجه، ثبت و نگهداری اسناد، رعایت مقررات قانونی، و سیستم‌های نظارت، ارزیابی، پاسخ‌گویی و یادگیری (MEAL)، مهارت‌های مالی، تئوریک و عملیاتی آنان را تقویت نمایید.
- ایجاد مشارکت‌های رسمی میان سازمان‌های دیاسپورا برای اتصال گروه‌های تازه تشکیل شده با گروه‌های تثبیت شده، فراهم کردن پلتفرم‌ها، فضاها و منابع برای تبادل تجارب و شبکه‌ها.
- ایجاد درجه‌های مشارکت اختصاصی دیاسپورا در میکانیزم‌های تمویل مالی برای حمایت از پروژه‌های مشترکاً میان سازمان‌های دیاسپورا و سازمان‌های جامعه مدنی تطبیق یا تمویل می‌گردد.